

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2024: 54-55; 86–92 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2024.54-55.12150>

УДК [070:82-92.09](=161.2:477):001.8

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ СТОСОВНО СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЖУРНАЛІСТИКОЗНАВСТВА – ЖАНРОЛОГІЇ (ВІДГУК НА АКТУАЛЬНУ НАУКОВУ СТАТТЮ ПРОФЕСОРА МИКОЛИ ТИМОШИКА)

Ігор Скленар

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: ihor.sklenar@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2081-2199>*

Мар'ян Лозинський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: maryan.lozynsky@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5006-3291>*

Стаття є відгуком на наукову публікацію Миколи Тимошика – професора, завідувача кафедри журналістики Київського національного університету культури і мистецтв М. С. Тимошика, який порушив низку актуальних проблем з ділянки національного журналістикознавства. Розглянуто теоретичний аналіз дослідника стосовно поняття «жанр журналістики», а також історичні передумови групування журналістських жанрів в працях медіазнавців незалежної України, питання спільностей і відмінностей таких праць із розвідками зарубіжних вчених (європейського і американського континентів). Зроблено висновок про необхідність подальших студій довкола сучасних форм викладу журналістського тексту, на основі порушених дискусійних питань у статті проф. М. С. Тимошика.

Ключові слова: жанр, жанрологія, галузь журналістики, школа журналістики, стаття, автор, наукове видання.

Постановка проблеми. Наприкінці 2022 року, на шпальтах наукового журналу «Український інформаційний простір» (піврічника) Київського національного університету культури і мистецтв, його головний редактор, авторитетний дослідник видавничої справи і діаспорної преси проф. М. С. Тимошик у статті «*Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фахової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ*»¹ порушив низку проблем. Передусім, з теорії і практики жанрів, а

¹ Тимошик, М. С. (2022), Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фахової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ, *Український інформаційний простір*, вип. 2 (10), с. 14–42.

у зв'язку із цим – методики створення журналістського тексту. Це спонукало авторів цих рядків до відгуку, який зумовлений багатолітнім досвідом викладання одного із розділів курсу «Теорія і методика журналістської творчості» і водночас й досвідом писання журналістських текстів у конкретних жанрах в релігійних ЗМІ.

Аналіз змісту рецензованої статті. Спочатку розглянемо теоретичний аналіз автора стосовно новочасного тлумачення «чолової складової журналістикознавчої науки – жанрології»².

На початку розвідки проф. М.С.Тимошик опирається на визначення терміна «жанр», яке походить з французької, і означає «рід, вид» і формулює проблему різновекторності підходів в оцінці жанрів: журналісти-практики в теперішніх інформаційних реаліях здебільшого зорієнтовані на задоволення читацьких смаків і не вважають за потрібне рахуватися із правилами жанру, а деякі теоретики журналістики опонують їм та вважають це професійним невіглаством. Порівнюють його із будівничим процесом без елементарних знань про закономірності спорудження дому³.

Водночас автор наукової статті резюмує, що в навчальних осередках журналістської освіти за часів незалежності України не спромоглися створити бодай початкового корпусу підручників, посібників, хрестоматій із головних нормативних фахових дисциплін. Самі групи жанрів журналістики, розглянуті в статті, дослідник пропонує не розкладати по полицях чи вмщати в тісні рамки формул, бо «маємо справу з журналістською творчістю»⁴. Обравши для розгляду ґрунтовні теоретичні і практичні джерела зарубіжних напрацювань про журналістику, проф. М. С. Тимошик застерігає перед їх механічним перенесенням на національний ґрунт. Натомість пропонує достеменно вивчати та вміло запозичувати те краще, що накладається на реальну практику в українській журналістиці. Його короткий огляд зарубіжних видань з галузі журналістики та жанрології зокрема допомагає зорієнтуватися в основних напрямках теперішньої медіазнавчої науки про жанри і методи підготовки журналістського тексту. Також це полегшує пошукову працю як лекторам (для представлення джерел студентам), так й дослідникам журналістикознавства (в проведенні, наприклад, порівняльного аналізу із нашими групами жанрів).

Слід виділити ще один дуже важливий акцент автора статті, який в дечому узагальнює наукові пошуки дослідників журналістського тексту у цивілізованому світі: «Жанротворення в журналістиці» стало активно стверджуватися в Західній Європі, а «літературні форми» як типові види журналістського викладу, в значенні традиційних для нас жанрів преси, наміцно закріпилися у Північній Америці⁵. Проф. М. Тимошик більш розширено подає напрацювання французької школи. Автор статті час до часу звертається до порівняння окремих жанрових різновидів у Франції із жанрами, усталеними в більшості наших журналістикознавчих джерел і об'єднаних в три загальновідомі групи (інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні). Знаковим автором французької школи є Ів Аньєс – теоретик, і журналіст-практик. В одній із своїх перших праць він тлумачить жанр «*нарис*» як «коротку статтю, зосереджену на фізичному описі та найбільш очевидних рисах головного героя»⁶,

² Там само, с.16.

³ Там само, с.21.

⁴ Там само, с.17.

⁵ Там само, с. 23

⁶ Agnès, Y. (2008). *Manuel de journalisme. Ecrire pour le journal*, La Découverte, Paris, 447 p.

натомість проф. М. Тимошик вказує на присутність нарису в наших загальновідомих джерелах у переліку художньо-публіцистичних. «Діапазон жанрів французької журналістики чи не найширший у Європі. Він включає 27 жанрових різновидів, які за низкою спільних ознак об'єднані у п'ять груп», – зазначає він⁷ (суто інформативні, розповіді, дослідження, зовнішня думка, коментарі). Неодноразово описував ці групи у рамках свого курсу для студентів в одному з найкращих україномовних видань зарубіжних авторів – «Підручник із журналістики» Іва Аньеса⁸. Наприклад, жанр критики із останньої групи під назвою «коментарі» проф. М. Тимошик відносить до рецензії. Серед інших шкіл Західної Європи у статті проф. М. Тимошика виділено великобританську і польську. Першу він пов'язує із класифікацією стилів викладу журналістського матеріалу, як це розроблено в працях північноамериканських медіазнавців і подає прізвища таких дослідників як *McNair* і *Smith & Higgins*. Тенденцію до північноамериканських підходів в пошуках польських дослідників проф. М. С. Тимошик вбачає в праці І. Сцісляка «Як стати журналістом»⁹. До європейської школи журналістики за особливостями класифікації журналістських матеріалів належить ще німецька школа, про яку автор не згадав (зрештою, лише побіжний огляд праць медіезнавців європейського континенту – можливий предмет дослідження для не однієї наукової розвідки меншого чи більшого обсягу). Автор статті покликається на «Новинну журналістику» Зігфрида Вайшенберга, видану в Академії Української Преси у Києві в 2011 році. В контексті жанрології варто виділити медіаенциклопедію «Публіцистика. Масова комунікація»¹⁰ тієї ж АУП, в якій автор розділу «Журналістські жанри» дослідник і журналіст Курт Ройманн зазначає, що форми викладу журналістського матеріалу (саме так у цій книзі означають «жанр») в усіх масмедіа можна поділити на три групи: реферуючі форми з наголосом на фактах, форми з наголосом на думці, форми з наголосом на фантазії¹¹. Перші за назвами здебільшого схожі в українській жанрології на новинні, другі – на аналітичні і треті, на нашу думку, за своїм спрямуванням мають стосунок до «культурної» журналістики (з журналістським стандартом – правдивість). Однак сама розвідка колективу німецьких вчених ще не заторкнула нових форм журналістських текстів, які з'явилися у зв'язку з появою нових медіа. Після огляду груп жанрів з європейських шкіл і американської школи автор висуває радикальну тезу: «...досі ми все ще не маємо власної, української, журналістикознавчої школи. В тому її розумінні, яка віддавна функціонує в кожній державній нації: самостійна, самодостатня, що стало живиться, розвивається і стверджується з двох джерел: глибоко засвоєної і стало сповідуваної національної традиції та ефективного творчого запозичення набутоків таких шкіл із країн цивілізованого світу»¹². Залишимо потенційне опонування такої позиції більш досвідченим дослідникам журналістикознавства, натомість поділимо-

⁷ Тимошик, М. С. (2022), Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фактової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ, *Український інформаційний простір*, вип. 2 (10), с. 24.

⁸ Аньес, І., (2013). *Підручник із журналістики*, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ, 544 с.

⁹ Ściślak, J. (2007). *Jak zostać dziennikarzem*, Astrum, Wrocław, 176 s.

¹⁰ *Публіцистика. Масова комунікація*, (2007), Академія Української Преси. Київ, 780 с.

¹¹ Там само, с. 237.

¹² Тимошик, М. С. (2022), Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фактової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ, *Український інформаційний простір*, вип. 2 (10), с. 26.

ся тут досвідом лекторів, що під час багаторічного викладання курсу «Теорія і методика журналістської творчості» нам бракувало комплексного видання з ділянки теорії журналістики. Відсутність таких видань дослідник пояснює ще нашою частково постколоніальною залежністю від розробок жанрів радянського періоду, натомість надає особливої ваги у розвитку національної жанрології діаспорним працям.

Серед них виділяє, зокрема, дослідження видатного націолога, журналіста, публіциста Ольгерда-Іпполита Бочковського (1885-1939), і, особливо, працю «Основи журналізму»¹³, яка мало два видання (1937 року в Празі, 1946 року в Регенсбурзі-Мюнхені). Перевидання «регенсбурзьких» «Основ журналізму» разом із 2-ою частиною наукових текстів ще одного знакового діаспорного медіазнавця Степана Сірополка відбулося в рамках Українського Вільного Університету в Мюнхені (1993 рік). В післямові до цього видання колишній декан і завідувач кафедри теорії і практики журналістики факультету журналістики ЛНУ ім. І. Франка, проф. М. П. Присяжний (в 1990-х роках допомагав доставляти з УВУ до України такого типу видання), наголошує, між іншим, на відсутності на той час системи національної жанрології в освітньому процесі.

В «Основах журналізму» О. І. Бочковського всі матеріали друкованих періодичних видань діляться на дві групи: *інформаційні* та *опінієтворчі* (останні є аналітичними з точки зору теперішньої української жанрології – прим. авт.). Теоретична цінність цієї розвідки, на переконання проф. М. Тимошика – це критерій жанрового поділу американської теорії журналістики: *типові форми журналістського твору*. Дев'ятий розділ свого дослідження О. І. Бочковський (друге видання – 1946 р.) присвятив аналізу двох жанрів – «фейлетону» і «часописному роману», що вкладаються у групу художньо-публіцистичних жанрів. Ще однією знаковою працею вчених із діаспори пізнішого періоду є розвідка Анатолія Юриняка (справжнє прізвище – Юхим Кошельняк) «Літературні жанри малої форми»¹⁴, в якій він досліджував малі текстові форми. Після короткої ретроспективи виникнення та розвитку жанрології як складника журналістикознавчої науки в світі і Україні проф. М. С. Тимошик окреслив тезово проблематику на українському ґрунті. «Отож, українська система жанрів ЗМІ, яка історично склалася і доцільність якої обумовлена часом та рівнем наукових напрацювань, виглядає так. Маємо три жанрові групи: *інформаційну, аналітичну, художньо-публіцистичну*»¹⁵. Саме в такому ключі ці групи, наприклад, розглядають автори видання Інституту журналістики КНУ ім. Т. Шевченка «Журналістський фах : газетно-журнальне виробництво: навчальний посібник»¹⁶, які до 2012 року синтетично подали напрацювання українських авторів з жанрології. До слова, в огляді якісних джерел українських авторів жанрології (періоду незалежності) проф. М. С. Тимошик упустив, на нашу думку, два навчальні видання факультету журналістики ЛНУ

¹³ Бочковський, О.-І. (1946). *Основи журналізму: нарис теорії журналізму*, Український технічно-господарський інститут, Регенсбург-Франкфурт, 1946, 100 с.

¹⁴ Юриняк, А. І. (1981). *Літературні жанри малої форми*, Інститут Дослідів Волині, Вінніпег, 118 с.

¹⁵ Тимошик, М. С. (2022), Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фахової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ, *Український інформаційний простір*, вип. 2 (10), с. 30.

¹⁶ *Журналістський фах : газетно-журнальне виробництво: навчальний посібник*, (2012), Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 352 с.

ім. І. Франка – авторства проф. В. Й. Здоровеги та І. М. Лубковича¹⁷. Ще на початку своєї статті проф. Тимошик з історичного погляду пояснив, яке теоретичне підґрунтя має такий поділ – передусім він ґрунтується на ідеологічних працях совєцького періоду і потім частково доповнений після розвалу імперії в 1991 році розробками з двох освітніх центрів рф – москви і петербурга. Деякі різновиди жанрів, які він вважає штучно введеними в перелік аналітичних чи художньо-публіцистичних, автор цих рядків запозичав свого часу для викладання курсів з праць, виданих в росії (при відсутності до 2010-х років україномовних перекладів європейських авторів з галузі журналістики і соціальної комунікації). До таких різновидів належать, наприклад, версія, сповідь, рейтинг. Натомість запропонований з боку проф. М. С. Тимошика жанр «кореспонденція» в переліку усталених аналітичних в нашому баченні мало чим відрізняється тепер в масмедіа за своїми ознаками від звіту чи репортажу. Та чи доцільно його залишати взагалі в переліку жанрів журналістики, залишимо відкритим питанням для подальших обговорень в колах медіазнавців. Відкриттям зі статті проф. М. С. Тимошика стало для нас питання неоднозначності класифікації журналістського розслідування: «розмаїття розбалансованих визначень варто згрупувати на три блоки, де в кожному журналістське розслідування розглядається в трьох самостійних іпостасях: як жанр журналістики; як особливий вид журналістської діяльності (або метод), пов'язаний із підготовкою резонансних матеріалів; як ексклюзивний журналістський матеріал на важливу соціально значущу тему»¹⁸. Авторитетний дослідник пропонує після скрупульозного огляду праць авторів з ділянки жанрології в Україні та світі вважати розслідування особливим видом журналістської діяльності (або методом), пов'язаним із підготовкою до оприлюднення в ЗМІ резонансних матеріалів. В іпостасі лектора медіазнавчих курсів не один рік ми подавали студентам журналістське розслідування як метод і жанр.

І врешті про «гібридні жанри журналістики» як останнє проблемне питання, висунуте проф. М. С. Тимошиком – він вважає його надуманим і посилається на тези закордонних вчених (замітка чи репортаж залишаються тими самими, незважаючи на те, що в них можуть ввійти ознаки іншого жанру). Натомість із появою нових форм журналістських текстів в інтернеті автор допускає зміну в їх жанрових різновидах, але не вважає це самою «гібридизацією».

Висновки. Стаття проф. М. С. Тимошика мала би викликати резонанс передусім серед теоретиків журналістики, які вивчають жанри, і серед представників медійного цеху, які втілюють на практиці жанри або форми викладу журналістського матеріалу. Це мало би статися з наступних причин: ми позбуваємося поволі постколоніального спадку в ділянці журналістикознавства завдяки доступності до джерел західних шкіл журналістики; інформаційна реальність в умовах війни підштовхує до пошуку нових форм дієвості якісного журналістського матеріалу в його жанрових різновидах. При цьому важливим є не придумування нових жанрів, як пише автор статті, а обґрунтування їхніх різновидів у межах наявних жанрів національної журналістики.

¹⁷ Здоровега, В. Й., (2005). *Теорія і методика журналістської творчості*, ПАІС, Львів, 325 с.; Лубкович, І. М., (2017). *Інформаційна журналістика: методи збору інформації, відображення дійсності та жанри*, ПАІС, Львів, 104 с.

¹⁸ Тимошик, М. С. (2022), Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фактової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ, *Український інформаційний простір*, вип. 2 (10), с. 32.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аньєс, І., (2013). *Підручник із журналістики*, Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», Київ, 544 с.
2. Бочковський, О.-І. (1946). *Основи журналізму: наріз теорії журналізму*. Український технічно-господарський інститут, Регенсбург-Франкфурт, 100 с.
3. *Журналістський фах : газетно-журнальне виробництво: навчальний посібник*, (2012). Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, Київ, 352 с.
4. Здоровега, В. Й., (2005). *Теорія і методика журналістської творчості*, ПАІС, Львів, 325 с.
5. Лубкович, І. М., (2017). *Інформаційна журналістика: методи збору інформації, відображення дійсності та жанри*, ПАІС, Львів, 104 с.
6. *Публіцистика. Масова комунікація*, (2007), Академія Української Преси, Київ, 780 с.
7. Тимошик, М. С. (2022), Жанри журналістики як науково-практична проблема: до провокації фахової полеміки теоретиків і практиків ЗМІ, *Український інформаційний простір*, вип. 2 (10), с. 14–42.
8. Юриняк, А.І. (1981). *Літературні жанри малої форми*, Інститут Дослідів Волині, Вінніпег, 118 с.
9. Agnès, Y. (2008). *Manuel de journalisme. Ecrire pour le journal*, La Découverte, Paris, 447 p.
10. Ściślak, J. (2007). *Jak zostać dziennikarzem*, Astrum, Wrocław, 176 s.

REFERENCE

1. Agnès, Y. (2008). *Manuel de journalisme. Ecrire pour le journal*, La Découverte, Paris, 447 p.
2. Angès, Y., (2013). *Pidruchnyk iz zhurnalistyky, Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademii»*, Kyiv, 544 s.
3. Bochkovskiy, O.-I. (1946). *Osnovy zhurnalizmu: naryz teorii zhurnalizmu*. Ukrainyskyi tekhnichno-hospodarskyi instytut, Regensburg-Frankfurt, 100 s.
4. Lubkovich, I. M., (2017). *Informatsiina zhurnalistyka: metody zboru informatsii, vidobrazhennia diisnosti ta zhanry*, PAIS, Lviv, 104 s.
5. *Publitsystyka. Masova komunikatsiia*, (2007), Akademiia Ukrainskoi Presy, Kyiv, 780 s.
6. Ściślak, J. (2007). *Jak zostać dziennikarzem*, Astrum, Wrocław, 176 p.
7. Tymoshyk, M. S. (2022), *Zhanry zhurnalistyky yak naukovo-praktychna problema: do provokatsii fakhovoi polemiky teoretykiv i praktykiv ZMI, Ukrainyskyi informatsiinyi prostir*, issue 2 (10), pp. 14–42.
8. Yuryniak, A. (1981). *Literaturni zhanry maloi formy*, Instytut Doslidiv Volyni, Vinnipeh, 118 s.
9. *Zhurnalistskyi fakh : hazetno-zhurnalne vyrobnytstvo: navchalnyi posibnyk*, (2012). Instytut zhurnalistyky KNU im. T. Shevchenka, Kyiv, 352 s.
10. Zdoroveha, V. Y., (2005). *Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti*, PAIS, Lviv, 325 s.

**CONTROVERSIAL ISSUES REGARDING THE COMPONENT
OF NATIONAL JOURNALISM STUDIES – GENRE STUDIES
(REFERENCE TO A TOPICAL SCIENTIFIC ARTICLE
BY PROFESSOR MYKOLA TYMOSHYK)**

Ihor Sklenar

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chupryny Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: ihor.sklenar@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2081-2199>*

Maryan Lozynskyi

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chupryny Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: maryan.lozynskyi@lnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5006-3291>*

The article is a reference to a scientific publication by Mykola Tymoshyk, Professor and Head of the Department of Journalism at the Kyiv National University of Culture and Arts, who raised a number of topical issues in the field of national journalism studies. The purpose of this review is to examine the main points of this article through the prism of my teaching (primarily lecturing) and journalistic experience.

Using the method of content analysis, the article discusses the controversial issues related to the concept of «journalism genre», distinguishes the strengths of the researcher's main theses on the theory and practice of genres. The article points out the valuable aspects of Prof. Tymoshyk's article for researchers of journalistic genres, especially with regard to the grouping of genres in the works of foreign authors (European and American schools of journalism). These groupings are supplemented by the vision of German authors - researchers of media genres.

In this article the author uses the historical method to examine the current works of Ukrainian media scholars on the issue of the main groups of genres. The author discusses with Prof. M. Tymoshyk on the subject of presence of some genres in the media of our information space and the expediency of their consideration in the studies of media researchers. Attention is paid to the advantages of this publication in relation to the following issues: the ambiguity of journalistic investigation from the point of view of journalism theory, the expediency of using the concept of «hybrid genres» in scientific texts of media researchers.

The conclusion about necessity of further research on the issues of genre creation in journalism, especially in the context of the current war is made. The researcher's thesis about the importance of not theoretical «new products» in the form of new names of genres as forms of journalistic presentation, but the substantiation of their varieties within the existing genres of national journalism is accepted.

Key words: genre, genre studies, journalism, school of journalism, article, author, scientific publication.